

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

PROVIDING INTERNAL SECURITY IN THE STATE BORDER SERVICE OF UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Каряка Д.Ю., начальник відділу внутрішньої та власної безпеки по 6 прикордонному загону
Головного відділу забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід»
Державної прикордонної служби України
*Головний відділ забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід»
Державної прикордонної служби України*

Осінський О.О., начальник сектору інформаційно-аналітичного забезпечення та кримінального аналізу відділу внутрішньої та власної безпеки по 6 прикордонному загону
Головного відділу забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід»
Державної прикордонної служби України
*Головний відділ забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід»
Державної прикордонної служби України*

У статті досліджено проблемні питання пов'язані із забезпеченням внутрішньої безпеки у Державній прикордонній службі України (далі – ДПСУ), стан нормативно-правового врегулювання діяльності підрозділів ДПСУ, які забезпечують внутрішню безпеку прикордонного відомства.

Внутрішня безпека є комплексним та багатограним поняттям основним завданням якого є забезпечення реалізації політики у сфері охорони державного кордону, мінімізація потенційних та реальних ризиків у прикордонній сфері, підвищення коефіцієнту загальнодержавної безпеки.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації питання забезпечення внутрішньої безпеки ДПСУ є фундаментальним та охоплює всі функції, що здійснюються прикордонним відомством, створення уніфікованої, ефективної системи сприятиме розвитку прикордонної безпеки, як елемента національної безпеки.

Станом на сьогодні, питання забезпечення внутрішньої безпеки ДПСУ є недослідженим, національне законодавство не містить понять «внутрішня безпека» та «внутрішня безпека ДПСУ», що в свою чергу створює правову невизначеність щодо сфери застосування та інтерпретації даних дефініцій.

Під час дослідження здійснено компаративістський аналіз забезпечення внутрішньої безпеки державних органів, установ та організацій Сполучених Штатів Америки (далі – США) та країн Європейського Союзу (далі – ЄС), розглянуто питання перспективного розвитку національного інституту в окресленому питанні.

Тема забезпечення внутрішньої безпеки ДПСУ є актуальною, тому що вона займає важливе місце щодо реалізації державної політики у сфері державної безпеки та національної безпеки, сприяє підвищенню ефективності охорони та захисту державного кордону України.

Запропоновано шляхи вирішення проблемних питань щодо визначення поняття «внутрішня безпека» та «внутрішня безпеки ДПСУ» з можливістю подальшого впровадження даних термінів у національне законодавство, досліджено можливості розвитку національного механізму забезпечення внутрішньої безпеки ДПСУ із урахуванням досвіду США та країн ЄС з можливістю імплементації такого у національну правоохоронну систему.

Ключові слова: державна безпека, внутрішня безпека, національна безпека, охорона державного кордону, захист державного кордону, компаративістика.

The article examines the problematic issues related to ensuring internal security within the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU), as well as the current state of regulatory and legal support for the activities of SBGSU units responsible for internal security.

Internal security is a complex and multifaceted concept, the main task of which is to ensure the implementation of state policy in the field of border protection, minimize potential and real risks in the border sphere, and strengthen the overall level of national security.

In the context of the full-scale invasion of the Russian Federation, the issue of internal security in the SBGSU has become fundamental, encompassing all functions performed by the border agency. The creation of a unified and effective internal security system contributes to the development of border security as an element of national security.

As of today, the issue of internal security within the SBGSU remains underexplored. National legislation does not define the terms "internal security" and «internal security of the SBGSU», which results in legal uncertainty regarding the scope of application and interpretation of these concepts.

The study includes a comparative legal analysis of internal security systems in the United States and the European Union, and explores the prospects for developing a national mechanism for internal security within the SBGSU based on international experience.

The topic is highly relevant as it plays an essential role in the implementation of state and national security policy, while also enhancing the effectiveness of the protection and defense of Ukraine's state border.

The article proposes definitions for the terms «internal security» and «internal security of the SBGSU» with the aim of incorporating them into national legislation. It also explores the potential for implementing foreign practices into the Ukrainian law enforcement system.

Key words: state security, internal security, national security, border protection, border defense, comparative studies.

Вступ. Безпека – стан захищеності, що включає в себе різні аспекти забезпечення стабільності функціонування всіх державних інститутів та є однією із фундаментальних потреб людини, суспільства та держави. Функціонування державного механізму неможливе без забезпечення належного рівня безпеки на усіх рівнях.

В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, забезпечення безпеки є найважливішою функцією держави, яка полягає у здійс-

ненні комплексу дій та заходів із залученням усього Українського народу.

Станом на сьогодні, пріоритетним державним інтересом України є забезпечення територіальної цілісності та недоторканості державного кордону [1, ст. 4].

ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, який здійснює відповідні функції передбачені профільним законом та наділений широким сектором повноважень щодо реалізації держав-

ної політики у сфері охорони державного кордону [2, ст. 4].

Для забезпечення виконання завдань ДПСУ у спосіб та в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України у складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, органів охорони державного кордону функціонують підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки.

Станом на сьогодні на законодавчому рівні відсутній поняття «внутрішня безпека ДПСУ» та перелік функцій, які здійснюються підрозділами внутрішньої безпеки, що порушує принцип «правової визначеності та передбачуваності закону».

Метою статті є дослідження і аналіз проблем нормативного врегулювання поняття «внутрішня безпека ДПСУ», розвиток законодавства у правоохоронній сфері, можлива імплементація міжнародного досвіду та його адаптація до власних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Забезпечення внутрішньої безпеки державних органів найбільш детально досліджено у роботах: А.П. Загорулько [3, ст. 19-25], Д.Б. Матохнюк [4, ст. 77-81] Г.О. Пономаренко [5, ст. 177-181]. З позиції дослідження досвіду зарубіжних країн щодо питання забезпечення внутрішньої безпеки досліджено в роботах Т.Г. Семків [6, ст. 157-160], З.В. Груб [7 ст. 111-113].

Вагомий науковий внесок у дослідженнях та розробку підходів до розвитку системи національної та прикордонної безпеки, зробили відомі науковці як: С.Г. Гордієнко, І.М. Доронін [8, ст. 81-92], О.Г. Турченко, Ю.І. Груценко [9, ст. 66-72], Д.А. Чижов [10, ст. 96-100].

Враховуючи аналіз проведених наукових досліджень, теоретичні положення викладені у висвітлених публікаціях слід дійти до висновку, що проблема визначення понять «внутрішня безпека» та «внутрішня безпека ДПСУ» є недостатньо вирішеною та потребує подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, у в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів [11, ст. 2].

ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення у межах наданих повноважень виконує завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Оперативно-службова діяльність ДПСУ є постійним та динамічним процесом, який триває в повсякденних умовах та в умовах ускладненої обстановки, підлив якого може мати незворотні наслідки для державної та національної безпеки.

Виконання покладених обов'язків прикордонним відомством здійснюється шляхом застосування військових, правоохоронних адміністративних методів та потребує всебічного забезпечення на усіх ланках управління.

У зв'язку із чим, з метою здійснення контролю за належною організацією оперативно-службової діяль-

ності у складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, органів охорони державного кордону функціонують підрозділи спеціального призначення – забезпечення внутрішньої та власної безпеки.

Аналізуючи національні нормативно-правові акти у сфері національної безпеки: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку» (далі – Закон), Стратегію національної безпеки України затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 (далі – Стратегія) на законодавчому рівні державним органам визначено завдання щодо боротьби із внутрішніми загрозами України [12, ст. 1, 13, ст. 2-9].

Відповідно до пункту 6 Плану внутрішньої стійкості, який був представлений Президентом України 19.11.2024, внутрішня безпека в Україні є базовою потребою українців.

Вищевказаним планом створено концептуальну модель внутрішньої безпеки України (як елемента національної безпеки), яка включає у себе: 1) провадження нової системи на загальнодержавному рівні: безпечна область, безпечне місто, безпечна громада; 2) укріплення державного кордону України [14, ст. 2].

Станом на сьогодні, серед основних завдань підрозділів забезпечення внутрішньої безпеки прикордонного відомства: 1) виявлення фактів втягування військовослужбовців та працівників ДПСУ у протиправну діяльність, здійснення превентивної діяльності щодо недопущення таких фактів, у випадках передбачених законодавством здійснення документування таких фактів; 2) здійснення самостійно або із залученням компетентних органів державної влади заходів пов'язаних із дотриманням антикорупційного законодавства особовим складом ДПСУ; 3) вжиття заходів щодо контролю за забезпеченням інформаційної безпеки (недопущення несанкціонованого витоку конфіденційної інформації, дотримання порядку використання програмних комплексів, інформаційно-комунікаційних систем); 4) запобігання прийняттю на військову службу (цивільні посади) кандидатів на яких поширюються обмеження передбачені законодавством України; 5) здійснення заходів спрямованих на запобігання порушень організаційно-розпорядчих функцій прикордонного відомства, ведення фінансово-господарської діяльності ДПСУ, контроль за доцільністю використання бюджетних коштів; 6) координація та участь у діях спрямованих на забезпечення власної безпеки особового складу ДПСУ; 7) здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів спрямованих на виявлення та попередження, припинення та документування кримінальних правопорушень, які готуються військовослужбовцями (працівниками) ДПСУ [15, ст. 1].

Враховуючи вищевикладене, «внутрішня безпека ДПСУ» – це стан захищеності ДПСУ, який досягається шляхом реалізації комплексу пошукових, правоохоронних, інформаційно-аналітичних, адміністративних та організаційно-розпорядчих заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, припинення та документування правопорушень серед особового складу, а також недопущення його втягування у злочинну чи іншу протиправну діяльність, що може завдати шкоди виконанню завдань, покладених на прикордонне відомство.

Разом з цим, відповідно до частини 2 статті 12 Закону України № 661-IV від 03.04.2003 «Про Державну прикордонну службу України» діяльність підрозділів спеціального призначення Державної прикордонної служби України повинна регулюватися цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

В аспектів рішення Конституційного Суду України (Великої палати) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень

Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, визначено поняття «правової визначеності».

У контексті статті 8 Основного Закону України, юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права та можливість передбачати наслідки застосування норм права. Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права [16, ст. 1].

Проте, станом на сьогодні питання поняття «внутрішня безпека» та «внутрішньої безпеки ДПСУ» не є розтлумаченими за законодавчому рівні, відсутня чітко структурована модель забезпечення внутрішньої безпеки «держави» та окремо «прикордонного відомства», що створює правову невизначеність під час виконання покладених обов'язків відповідними підрозділами.

У зв'язку із чим, під час дослідження здійснено правову компаративістику даного інституту США та країнах ЄС, з метою можливості імплементації зарубіжного законодавства у національну правоохоронну систему.

У американській концепції забезпечення внутрішньої безпеки вагоме місце посідає інститут Генеральних інспекторів (далі – ГІ), який здійснює свою діяльність на підставі «Закону про Генеральних інспекторів» від 1978 року (далі – Закон про ГІ). З початком утворення посади ГІ були створені у 12 федеративних органах (станом на сьогодні закони США вимагають існування цієї посади у 72 федеральних відомствах).

Основою метою про Закону про ГІ є формування у кожному відомстві, яке посідає особливо відповідальне місце у суспільстві незалежних підрозділів, основними функціями яких є боротьба з недоцільним використанням бюджетних коштів, шахрайством та зловживання владою в ході виконання програм та заходів відомством.

До повноважень ГІ належить проведення незалежних аудитів та розслідувань в рамках завдань які виконуються визначеним відомством, координація дій у створення нормативно-правових актів спрямованих на забезпечення раціонального використання бюджетних коштів та попередження та викриття актів шахрайства та зловживань, мінімізація ризиків пов'язаних із недбалістю управлінням, виявлення вразливих місць в програмах, які виконуються відомством.

Окрім того, кожен ГІ забезпечує «повну та своєчасну поінформованість» свого голови відомства та Конгресу стосовно проблем та недоліків у відомстві. ГІ є незалежним у своїй діяльності та має унікальний правовий статус, який не підпорядковується керівнику відповідного відомства, Закон про ГІ містить конкретну заборону керівництву відомства вести нагляд за діяльністю ГІ.

Структура Офісу ГІ має конкретні вимоги щодо кадрової комплектації, до складу якої входить: 1) Помічники ГІ – дві посадових особи (помічник ГІ з аудиту та помічник ГІ з розслідувань); 2) юридичний консультант ГІ (незалежний від юридичного управління відомства та підпорядкований виключно ГІ); 3) підрозділ оцінки та перевірки (проведення перевірок та оцінювання програм відомства, які повинні відповідати стандартам якості перевірок та оцінювань SIGIE); 3) Уповноважений з прав інформаторів; 4) підрозділ проведення розслідувань (здійснюють проведення розслідувань, в усіх випадках, коли «існують розумні підстави вважати, що мало місце порушення федерального кримінального закону», наділені широким спектром повноважень для проведення досудового розслідування); 5) підрозділи інформаційного забезпечення та контактів з громадськістю; 6) підрозділи забезпечення [17, ст. 1-8].

Окремо слід розглядати, Інспекцію внутрішніх розслідувань у Службі внутрішніх доходів США на яку покладені наступні завдання:

виявлення та запобігання посадовими особами кримінальних правопорушень пов'язаних із зловживанням

повноважень працівниками Служби внутрішніх доходів під час виконання своїх функціональних обов'язків (корупційні правопорушення); захист персоналу Служби від втягування у злочинну діяльність та забезпечення заходів власної безпеки.

Центральне управління Інспекції, розташоване в м. Вашингтоні, округу Колумбія, очолює головний інспектор, який призначається президентом країни, підпорядковується міністру фінансів та його заступнику. До складу відомства входять відповідні регіональні управління, які є незалежними у своїй діяльності до складу яких входять (комісія внутрішніх розслідувань, служба внутрішньої безпеки).

В Європейській правовій системі функціонує Європейське управління з питань боротьби з шахрайством (далі – OLAF), яке займається розслідуванням шахрайства, корупції та зловживань коштами ЄС. Про результати своєї діяльності OLAF звітує Європейській Комісії проте функціонує незалежно. Основними завданнями OLAF є розслідування неправомірного використання коштів ЄС, викриття корупції всередині європейських інституцій, фактів контрабанди, фальсифікацію товарів, порушень, пов'язаних з державними закупівлями за кошти ЄС. Кількісний склад співробітників OLAF налічує близько 350 співробітників, які є експертами у галузі криміналістики, економіки та права. Різномовний професійний досвід персоналу дозволяє OLAF проводити розслідування на високому рівні та швидко реагувати на нові виклики.

Структурні підрозділи OLAF організовано за функціональними напрямками, що включають: 1) розслідування шахрайства та корупції 2) аналіз та оцінка ризиків; 3) правова підтримка та координація щодо проведення розслідувань; 4) зв'язки з державами-членами та іншими партнерами.

За результатами діяльності OLAF, тільки за останні роки (2021–2023) здійснило понад 500 розслідувань та рекомендувало повернути сотні мільйонів євро до бюджету ЄС (у 2022 році OLAF рекомендував повернути 426 млн євро, що були втрачені через шахрайство до бюджету ЄС), що свідчить про ефективність роботи даного відомства [18, ст. 1].

Окремо досліджено забезпечення внутрішньої безпеки прикордонному відомстві Республіки Польща «Straż Graniczna».

Відповідно до частини 2 статті 3с Закону Польщі «Straż Graniczna» забезпечення внутрішньої безпеки у прикордонних підрозділах здійснюється «Відділом внутрішніх справ Straż Graniczna».

Вищевказаний підрозділ виконує завдання щодо виявлення, попередження та боротьби зі кримінальними правопорушеннями, які здійснюються посадовими особами прикордонної служби, злочини пов'язані із організаційно-господарською діяльністю відомства, які передбаченні статтями 296–306 Кримінального кодексу Республіки Польща (неправомірною вигодою отримана посадовими особами, шахрайство пов'язане із грошовими коштами, відмивання грошей, підробка службової документації, здійснення дій щодо зриву торгів, заміна ідентифікаційних особливостей товарів) [19, ст. 2-11].

Вищевказаний підрозділ очолюється Комендантом відділу внутрішніх справ «Straż Graniczna» (далі – Комендант). Комендант та його заступники призначаються та звільняються з посади Міністром внутрішніх справ Польщі (заступники призначаються за звільняються за поданням Коменданта).

Порядок роботи відділу визначаються міністром внутрішніх справ, який може у будь-який час вимагати інформацію та матеріали щодо виконання завдань покладених на підрозділ. Комендант зобов'язаний негайно надати міністру внутрішніх справ через інспектора внутрішнього нагляду

інформацію та матеріали, які можуть мати істотне значення для забезпечення внутрішньої безпеки відомства.

До повноважень відділу входить проведення досудового розслідування за у формі слідства та дізнання, що значно підвищує спроможність даного підрозділу у боротьбі із злочинністю [20, ст. 122-130].

Проаналізувавши забезпечення внутрішньої безпеки у державних та правоохоронних органах, організаціях США та країнах ЄС ми можемо зробити висновок, що станом на сьогодні відсутній єдиний підхід до окресленого питання, що зумовлено неоднорідністю правових систем.

Разом з тим, пріоритетом кожної держави є розвиток власної національної системи безпеки, основою якої є внутрішньої безпека. Інститут забезпечення внутрішньої безпеки зарубіжних країн безумовно містить позитивний досвід, який можливо впровадити у вітчизняну правоохоронну систему, зокрема у діяльність ДПСУ.

Сучасна модель забезпечення внутрішньої безпеки держави та ДПСУ повинна створювати правовий синтез з нор-

мами законодавства про державну та національну систему, включаючи досвід партнерів та законодавство ЄС.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Під час дослідження охарактеризовано сучасний стан нормативного врегулювання внутрішньої безпеки у прикордонній сфері, проведено правову компаративістику окресленого питання, запропоновано шляхи вирішення.

З метою удосконалення правоохоронної системи держави пропонується, на законодавчому рівні дати визначення поняттям «внутрішня безпека держави» та «внутрішня безпека ДПСУ», охарактеризувати функції та завдання підрозділів, які забезпечують дане питання.

Національна модель забезпечення внутрішньої безпеки повинна імпантувати кращі практики, положення та рекомендації країн партнерів, ґрунтуватися на принципах «незалежності» та «публічності».

Забезпечення належного рівня внутрішньої безпеки у прикордонній сфері підвищить рівень «державної безпеки» та «національної безпеки».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення 21.04.2025);
2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 21.04.2025);
3. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «внутрішня безпека України»: Наукова стаття від 2019 року. URL: http://repositc.puczu.edu.ua/bitstream/123456789/9788/1/Zbirnik%20NUCZU_2019_2%20%2811%29_19-28.pdf (дата звернення 21.04.2025);
4. Поняття та визначення внутрішньої безпеки правоохоронного органу: Наукова стаття, *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* №2, 2013. URL: <https://surl.li/mbbicc> (дата звернення 21.04.2025);
5. Система управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки у державі: Наукова стаття від 14.05.2007. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ca04395-63bd-4142-b116-148a9c919eb4/content> (дата звернення 21.04.2025);
6. Створення Генеральної інспекції як один зі складників реформування прокуратури України: Наукова стаття, *Науковий вісник Ужгородського національного університету* 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34170/1/СТВОРЕННЯ%20ГЕНЕРАЛЬНОЇ%20ІНСПЕКЦІЇ.pdf> (дата звернення 21.04.2025);
7. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: Наукова стаття, *Державне управління. Національна академія державного управління при Президентові України*, м. Київ, Україна. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/21.pdf (дата звернення 21.04.2025);
8. Державна безпека України в сучасних умовах: проблеми компетенції державних органів: Наукова стаття, *науковий журнал з проблем інформаційного права, правової інформатики, інформаційної і національної безпеки, інформації в інших галузях права* №2 (37)/2021. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/238340> (дата звернення 21.04.2025);
9. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення співвідношення: Наукова стаття, *Правничий часопис Донецького Національного університету імені Василя Стуса*. ISSN 2786-5835. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14914> (дата звернення 21.04.2025);
10. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини: Наукова стаття, ISSN 1813-338X. *Держава та регіони*. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2021/15.pdf (дата звернення 21.04.2025);
11. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення 21.04.2025);
12. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 21.04.2025);
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 21.04.2025);
14. План внутрішньої стійкості України: Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-predstaviv-plan-vnutrishnoyi-stijkosti-u-94505> (дата звернення 21.04.2025);
15. Підрозділи ВВБ прикордонного відомства продовжують активну боротьбу з корупційними проявами серед персоналу, офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/8051-pidrozdiili-vvb-prikordonnogo-vidomstva-prodovzhyut-aktivny-borotby-z-korupciijnimi-projavami-sered-personaly> (дата звернення 21.04.2025);
16. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019 № 6-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (дата звернення 21.04.2025);
17. Закон про Генеральних інспекторів США від 1978 року, інтернет джерело. URL: <https://surl.li/jumxms> (дата звернення 21.04.2025);
18. OLAF розслідує шахрайство з бюджетом ЄС, корупцію та серйозні порушення в європейських установах, а також розробляє політику боротьби з шахрайством для Європейської Комісії: Інтернет-джерело. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/index_en (дата звернення 21.04.2025);
19. Закон Республіки Польща «Про Страж Граничну» від 19.10.1990 року. Закон Республіки Польща, інтернет-джерело. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/straz-graniczna-16793876> (дата звернення 21.04.2025);
20. Кримінальний кодекс Республіки Польща від 06.06.1997 року: Кримінальний кодекс Республіки Польща, інтернет-джерело. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683> (дата звернення 21.04.2025).